

УДК 343.98

М. Г. Щербаковський
доктор юридичних наук, доцент

В. А. Коршенко
кандидат юридичних наук

Харківський національний університет внутрішніх справ

**ТАКТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗНЯТТЯ
ІНФОРМАЦІЇ З
ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ**

Зняття інформації із транспортних телекомунікаційних мереж – складна негласна слідча (розшукова) дія, що складається з сукупності пошуково-пізнавальних, технічних та посвідчувальних прийомів, в якій важливе значення має тактичний аспект. Слідчий послідовно вирішує ряд тактичних завдань: встановлює ідентифікаційні ознаки особи або обладнання, визначає виконавців, попередньо знайомиться із отриманою інформацією і відбирає важливу для розслідування, за необхідності залучає спеціалістів, оцінює результати слідчої дії. Отримані носії інформації можуть бути піддані судово-експертному дослідженню для отримання нових доказів.

Ключові слова: телекомунікаційні мережі, ідентифікаційні ознаки, інформація.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – один із найефективніших способів отримання відомостей, якими обмінюються особи, що мають причетність до злочину (ст. 263 КПК України). Зазначеній дії присвячені дослідження українських та зарубіжних криміналістів і процесуалістів, до яких слід віднести праці М. В. Багрія, В. І. Галагана, Є. А. Долі, Є. С. Дубоносова, А. В. Земської, Л. І. Івченка, А. В. Іщенка, Е. Ф. Іскендерова, С. В. Лаврухіна, Н. Г. Лопухіної, Є. Д. Лук'янчикова, В. В. Луцика, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, К. І. Попова, М. А. Самбора, В. А. Семенцова, Д. Б. Сергєєвої, І. В. Сервецького, Є. Д. Скулиша, В. М. Тертишника, В. Г. Уварова, К. О. Чаплинського, М. Є. Шумила та ін.

В літературі стосовно зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж обговорюються, в основному, проблеми процесуального врегулювання процедури проведення та використання отриманих результатів як доказів у кримінальному провадженні. Тактична сторона цієї негласної слідчої (розшукової) дії правниками не розглядалась. Тому *метою статті* є висвітлення проблемних питань тактики зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – складна за змістом, довгострокова за часом, численна за кількістю учасників (слідчий, працівник оперативного підрозділу, технічний виконавець) негласна слідча (розшукова) дія, що складається з сукупності пошуково-пізнавальних, технічних та посвідчувальних прийомів, в якій можна виділити процесуальний, організаційний, тактичний й технічний аспекти. Основними процесуальними умовами вказаної негласної слідчої (розшукової) дії є проведення: під час розслідування тяжких та особливо тяжких злочинів; за ухвалою слідчого судді; уповноваженими підрозділами органів внутрішніх справ та органів безпеки; за дорученням слідчого, погодженого з прокурором (ст. ст. 40, 41, 246, 252, 263 КПК України). Технічна складова включає зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, яке поділяється на: 1) контроль за телефонними розмовами, що полягає у негласному проведенні із застосуванням відповідних технічних засобів, зокрема встановлених на телекомунікаційних мережах, спостереження, відбору та фіксації змісту телефонних розмов, іншої інформації та сигналів (SMS, MMS, факсимільний зв'язок, модемний зв'язок тощо), які передаються телефонним каналом зв'язку, що контролюється; 2) зняття інформації з каналів зв'язку, що полягає у негласному одержанні, перетворенні і фіксації із застосуванням технічних засобів, зокрема встановлених на транспортних телекомунікаційних мережах, у відповідній формі різних видів сигналів, які передаються каналами зв'язку мережі Інтернет, інших мереж передачі даних, що контролюються [1, п. 1.11.5.1]. Під каналом зв'язку розуміється технічний канал зв'язку, що забезпечує опосередковану передачу інформації між кореспондентами.

В межах процесуальних вимог слідчий планує та здійснює послідовні організаційно-тактичні заходи. Спочатку аналізуються матеріали кримінального провадження з метою визначення доцільності і можливості зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж для встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Фактичною підставою проведення цієї дії є можливість отримання доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили [2, с. 211]. На наш погляд, існує декілька типових слідчих ситуацій, які викликають необхідність зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж:

- підозрюваний може зв'язуватися із своїми співниками, іншими особами;
- потерпілому передбачається надіслання повідомлення від злочинця або в роботу його комп'ютера можливе несанкціоноване втручання;

- з певною особою (родичі, знайомі, співучасники злочину) може зв'язатися підозрюваний, який знаходиться у розшуку;

- відомі телефонний номер, електронна пошта чи інші параметри адресата, але особа, яка користується каналом зв'язку, не встановлена.

Прийнявши рішення про проведення слідчої дії, слідчий приступає до планування та здійснення забезпечувальних заходів. Так, необхідно «ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування» (ч. 2. ст. 263 КПК України). Слід встановити особливості спілкування особи, яка становить інтерес в досудовому розслідуванні, зокрема кількість абонентських номерів, які використовує особа. Важливим є точне встановлення адреси, номеру та інших ідентифікаційних ознак, які дозволять унікально ідентифікувати абонента спостереження, транспортну телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання, на якому може здійснюватися втручання у приватне спілкування. З цією метою слідчим проводяться слідчі (розшукові) дії або надається доручення про проведення таких дій оперативному підрозділу (ст. ст. 40, 41 КПК України).

Для з'ясування доцільності зняття інформації аналізується діяльність особи (групи осіб), що становить інтерес, зважаючи на її особисті якості, погляди, манеру поведінки, способи комунікації тощо. У випадках якщо в поле зору слідчого або оперативного працівника потрапляє організоване злочинне угруповання, спочатку визначають способи зв'язку, якими користуються співники, канали передавання та способи отримання інформації. Потрібно враховувати, що особа може бути не єдиним користувачем телекомунікаційної мережі (абонентського номеру), наприклад, при колективному користуванні здійснюється зняття інформації вибірково, лише відносно осіб, що становлять інтерес. Очевидно, що недостатнє вивчення особи, щодо якої здійснюється негласна слідча (розшукова) дія, може привести до негативного результату.

Наступним завданням є визначення уповноважених підрозділів та органів, з якими необхідно буде взаємодіяти під час проведення слідчої дії. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж здійснюється лише спеціально уповноваженими оперативними підрозділами органів внутрішніх справ та органів безпеки (ч. 4 ст. 263 КПК України) із обов'язковим залученням ресурсів та працівників відповідних підприємств (установ), що надають послуги зв'язку, які в установленому законом порядку з метою вирішення завдань кримінального провадження, зобов'язані надавати органам досудового розслідування відомості про з'єднання абонентів телекомунікаційних каналів та мереж без розкриття змісту

повідомлень (інтернет-провайдери, оператори мобільного зв'язку тощо) [3, ч. 2 ст. 39].

Отримавши необхідні дані, слідчий за погодженням з прокурором складає клопотання до слідчого судді на отримання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, та готує відповідні супроводжувальні матеріали. У виняткових випадках, пов'язаних з рятуванням життя людей та запобіганням вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину, процесуальний закон допускає можливість почати проведення негласної слідчої (розшукової) дії до отримання дозволу суду. При цьому, прокурор зобов'язаний невідкладно звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді, однак якщо останній не дасть дозволу, то розпочата негласно слідча (розшукова) дія зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж повинна бути негайно припинена, а отримана інформація – знищена (ст. 250 КПК України).

Після отримання ухвали слідчого судді на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, слідчий направляє її разом з дорученням та іншими матеріалами кримінального провадження (довідки, виписки щодо належності каналу зв'язку конкретній особі; відомості щодо оператора телекомунікації; інші ознаки, які ідентифікують кінцеве обладнання тощо) уповноваженому оперативному підрозділу для проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.

В літературі зазначається, що слідчий ознайомлюється з інформацією, здобутою під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж тільки після завершення негласної слідчої (розшукової) дії [4, с. 149]. Практика виробила іншу процедуру, яка не суперечить закону, але оптимізує проведення слідчої дії. В дорученні вказується про надання можливості періодично ознайомлюватися слідчому або іншій зазначеній особі з інформацією, яка отримується протягом строку дії дозволу на проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Використання вказаного прийому має позитивні наслідки.

По-перше, оскільки лише слідчий (працівник оперативного підрозділу), обізнаний у матеріалах кримінального провадження, розуміє справжній зміст розмов або інших повідомлень між кореспондентами, то регулярне ознайомлення з інформацією дозволяє вибирати із загального потоку лише ті відомості, які мають значення для розслідування. Накопичена протягом строку проведення негласної слідчої (розшукової) дії корисна інформація в компактному викладі в подальшому викладається в протоколі. Отже, до протоколу даної дії будуть внесені лише ті фрагменти спілкування, які містять важливі для кримінального провадження дані.

По-друге, своєчасне отримання інформації ще до моменту остаточного складання протоколу дає можливість слідчому негайно прийняти заходи з протидії злочину, який вчинюється або готується, провести інші гласні або негласні слідчі (розшукові) дії. Крім того, попередній аналіз інформації дає можливість отримати відомості про можливі носії доказової інформації та їх місцезнаходження (схованки, місця поховання трупа, особи, які мають необхідні відомості тощо); а також про характерні риси цих носіїв інформації (наприклад, про зв'язки підозрюваних, їх взаємовідношення з іншими особами і т.п.); про можливу поведінку учасників процесу на допитах; про ті дані, які можуть бути отримані шляхом дослідження тих чи інших носіїв. Такі відомості сприяють правильному вибору тактичних і технічних заходів пошуку та дослідження нових доказів, а також сприяють оцінці вже отриманих даних. На відміну від доказової, така попередня інформація має орієнтуючий характер.

Виконання ухвали слідчого судді проводиться у два етапи: спочатку технічним виконавцем, потім – оперативним співробітником або слідчим під час дослідження знятої інформації. Вивчення змісту інформації відбувається, здебільшого, шляхом перегляду або прослуховування інформації, зафіксованої на носіях. Під час ознайомлення з інформацією, знятою з транспортних телекомунікаційних мереж, можуть виникнути ситуації, що вимагають додаткових тактичних рішень слідчого. Це стосується розмов та повідомлень, зміст яких доступний лише певним фахівцям. Розповсюдженням випадком є використання особами під час спілкування іноземної мови. Цілком очевидно, що без залучення перекладача інформація буде незрозумілою. В. В. Коваленко, вказує на необхідність в певних випадках залучення спеціалістів під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій [4, с. 196–219]. Щодо повідомлень, які передаються телекомунікаційними мережами, то вони можуть містити інформацію фінансово-економічного, військового, технічного та іншого характеру, зрозуміти яку здатний фахівець у відповідній галузі. З урахуванням того, що методи проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії не підлягають розголошенню, використання допомоги спеціаліста, на наш погляд, має відбуватися у формі усної консультації за окремими фрагментами знятої інформації без надання її в повному обсязі.

Після завершення строку дії ухвали слідчого судді складається протокол про проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії, який з додатками направляється слідчому для оцінки отриманих результатів. До протоколу долучаються додатки – носії, які містять аудіозаписи (до них, як правило, додається паперові роздруківки записів переговорів), відеозаписи, фотографії, схеми, комп'ютерну інформацію та відомості, які пояснюють зміст протоколу [1, п. 7.7]. Змістовна сторона цих

носіїв полягає у засвідченні рухів, поведінки злочинців, конкретних подій, розмов або містить зображення документів чи повідомлень, що транслювались засобами зв'язку. Ми згодні із Д. Сергєєвою, що вказані додатки є первинними носіями знятої з телекомунікаційних мереж інформації, оскільки безпосередньо відбивають процес приватного спілкування. Магнітні носії є первинним джерелом доказової інформації – речовими доказами, а протокол – похідним документом від аудіозапису [2, с. 212–213]. Протокол слідчої дії, як похідне джерело інформації, повинен словесно відтворювати фактичні дані в тому їх складі і змісті, в якому вони були встановлені в ході зняття інформації, тобто констатувати безпосередньо встановлені в ході слідчої дії обставини [6, с. 34].

Під час оцінки слідчий встановлює: а) допустимість та належність отриманих під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин злочину або встановлення осіб, які його вчинили б) значення отриманої інформації щодо розслідуваного злочину та вибір способів її використання у подальшому розслідуванні.

Реалізація матеріалів технічного документування телефонних розмов у кримінальному судочинстві України, на думку В. Г. Уварова, здійснюється за певних умов. По-перше, реалізації підлягає тільки інформація, зафіксована під час здійснення зняття інформації з технічного каналу зв'язку, проведеного на законних підставах. По-друге, реалізовуватись і використовуватись для доказування має лише достовірна інформація, здобута без недопустимого обмеження прав і свобод людини [7, с. 123].

Аналогові та цифрові носії інформації можуть бути досліджені для встановлення інших доказових фактів з використанням спеціальних знань у формі судової експертизи. Так, ототожнити особу, яка брала участь у спілкуванні, можливо за фізичними параметрами голосу при проведенні експертизи відео- звукозапису, за лінгвістичними ознаками усного мовлення – лінгвістичною експертизою мовлення, а за ознаками зовнішності – портретною експертизою. [8]. Особливе значення набуває комп'ютерна та телекомунікаційна експертизи, за допомогою яких встановлюється інформація у файлі, закритим невідомим паролем; факт несанкціонованого доступу до мережі; адреса користувача, з якої надіслано повідомлення до особи, в приватне спілкування якої здійснено втручання, та ін. [9, с. 72–74]. Отримана інформація може стати вихідними даними для проведення економічних, військових та інших судових експертиз.

Практика свідчить, що інформація, знята з транспортних телекомунікаційних мереж, дозволяє одержати достовірні дані не *тільки* про осіб, причетних до вчиненого злочину, але й про можливих *свідків*

протиправної події, потерпілих, про місця приховування знарядь злочину, предметів і документів, що містять інформацію про перебіг злочинних дій, невстановлені зв'язки підозрюваних осіб тощо. За допомогою зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж нерідко встановлюються особи, які зникли безвісти, місця переховування осіб, які знаходяться в розшуку, їх озброєність та інші дані, що можуть сприяти або, навпаки, перешкоджати їх затриманню. Матеріали, одержані в результаті зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, дають можливість слідчому або за його дорученням оперативному підрозділу більш кваліфіковано проводити інші слідчі (розшукові) дії, ефективно реалізовувати оперативно-розшукову інформацію, створювати умови для проведення обшуку та інших слідчих дій [4, с. 151].

Зняття інформації з телекомунікаційних мереж з огляду на бурхливий розвиток засобів зв'язку та інформаційних технологій є, на нашу думку, одним із найбільш перспективних засобів розкриття і розслідування злочинів, здобуття і перевірки доказів. Отримання відповідних доказів є досить дієвий, а деколи і єдино можливий процесуальний спосіб, який вимагає неухильного дотримання процесуальних вимог і ретельно продуманої тактики проведення.

Перелік посилань

1. *Інструкція* про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБУ України, Адміністрації ДПС України, Мінфін України, Мінюст України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 від 16 листопада 2012 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12> (дата звернення 01.05.2018).
2. *Сергєєва Д.* Проблемні аспекти використання результатів зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як доказів у кримінальному провадженні // *Право України*. 2014. № 11. С. 209–218.
3. *Про телекомунікації*: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV // *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
4. *Багрий М. В., Луцки В. В.* Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід: моногр. Харків, 2017. 376 с.
5. *Бараненко Б. І., Бочковий О. В., Гусєва К. А.* та ін. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: посібник / Луганськ. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ, 2014. 416 с.
6. *Колдин А. В., Крестовников О. А.* Источники криминалистической информации / под проф. В. Я. Коддина. Москва, 2007. 192 с.

7. Уваров В. Г. Зняття інформації з телекомунікаційних мереж. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 2. Том 1. С. 121–124.

8. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 8.10.1998 № 53/5 URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98> (дата звернення 20.05.2018).

9. Коршенко В.А. Теоретичні та методичні основи судової телекомунікаційної експертизи: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 239 с.

ТАКТИЧЕСКИЕ И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ОСОБЕННОСТИ СНЯТИЯ ИНФОРМАЦИИ С ТРАНСПОРТНЫХ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ СЕТЕЙ

**М. Г. Щербаковский
В. А. Коршенко**

Снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей – один из самых эффективных способов получения сведений, которыми обмениваются лица, имеющие отношение к преступлению. Указанное негласное следственное (розыскное) действие в котором можно выделить процессуальный, организационный, тактический и технический аспекты состоит из совокупности поисково-познавательных, технических и удостоверяющих приемов. Существует несколько типичных следственных ситуаций, которые вызывают необходимость снятия информации с транспортных телекоммуникационных сетей: подозреваемый может связываться со своими сообщниками, другими лицами; потерпевший может получать сообщения от преступника; в работу компьютера потерпевшего возможно несанкционированное вмешательство; с определенным лицом (родственники, знакомые, соучастники преступления) может связаться подозреваемый, который находится в розыске; известны телефонный номер, электронная почта или другие параметры адресата, но лицо, пользующееся каналом связи, не установлено. Для проведения следственного действия необходимо идентифицировать абонента наблюдения, транспортную телекоммуникационную сеть, конечное оборудование, на котором может осуществляться вмешательство в частное общение. Эффективным приемом является возможность следователя периодически знакомиться с информацией, получаемой в течение срока действия разрешения на проведение негласных следственных (розыскных) действий. Это позволяет получить ориентирующую информацию, которая помогает немедленно принять меры по противодействию преступлению, совершаемого или готовящегося, провести другие гласные или негласные следственные (розыскные) действия. В определенных случаях в ходе исследования информации целесообразно привлечение специалиста для понимания сообщений, содержание которых доступно только осведомленным лицам.

Информация снятая с транспортных телекоммуникационных сетей, позволяет получить достоверные данные не только о лицах, причастных к совершенному преступлению, но и о возможных свидетелях, потерпевших, о

местах сокрытия орудий, предметов и документов, содержащих информацию о ходе преступных действий, не установленные связи подозреваемых лиц и т.п. После проведения следственного действия аналоговые и цифровые носители информации могут быть исследованы для установления других доказательных фактов с использованием специальных знаний в форме судебной экспертизы

TACTICAL AND ORGANIZATIONAL FEATURES OF INFORMATION EXTRACTION FROM BACKHAUL TELECOMMUNICATION NETWORKS

**M. Shcherbakovskyi
V. Korshenko**

The extraction of information from backhaul telecommunication networks is one of the most effective ways of obtaining information exchanged by persons related to a crime. This secret investigative (search) action in which it is possible to single out procedural, organizational, tactical and technical aspects consists of a combination of search and cognitive, technical and certifying techniques. There are several typical investigative situations that cause the need to extract information from backhaul telecommunication networks: the suspect can contact his accomplices, other persons; the victim can receive messages from the criminal; unauthorized interference in victim computer is possible; the wanted suspect can contact with a certain persons (relatives, acquaintances, accomplices in the crime); the phone number, e-mail or other parameters of the addressee are known, but the person using the communication channel is unidentified. To conduct an investigative action, it is necessary to identify the observation subscriber, the transport telecommunications network, the final equipment, on which interference into private communication can be effected. An effective technique is the investigator's ability to periodically get acquainted with the information received during the period of validity of the permission to conduct silent investigative (search) actions. This allows to obtain guidance information that helps to take measures immediately to counter a crime committed or preparing, to conduct other vowel or silent investigative (search) actions. In certain cases, during the examination of information, it is advisable to involve a specialist in the field, the content of which is accessible only to informed persons.

The information extracted from backhaul telecommunication networks allows obtaining reliable data not only about the persons involved in the committed crime, but also about possible witnesses, victims, places of concealment means, items and documents containing information on the course of criminal actions, unrelated communications of suspects etc. After conducting the investigative action, analog and digital media can be investigated to establish other evidence using specialized knowledge in the form of forensic examination.